Палтаржыцкая Н.М.

ДА ПЫТАННЯ АБ ФАЛЬСІФІКАЦЫІ ДАКУМЕНТАЎ АКТАВЫХ КНІГ У АРХІВЕ МІНСКАГА МАГІСТРАТА Ў ПЕРШАЙ ПАЛОВЕ XIX СТ.

Актавыя кнігі, якія былі створаны ў працэсе дзейнасці органа самакіравання горада – магістрата – з'яўляюцца каштоўнай крыніцай для вывучэння яго гісторыі. Сфера дзейнасці магістратаў была разнабаковай: тут павінны былі рэгістравацца акты натарыяльнага характару, гаспадарча-фінансавыя адносіны жыхароў горада, адміністрацыйныя стасункі і інш. Усё гэта стварала ўмовы для адлюстравання ў магістрацкіх кнігах розных бакоў жыцця тагачаснага грамадства. Аднак у сярэдзіне XIX ст. магістрат не меў ужо такога важнага статуса ў гарадах, як гэта было раней. Адпаведна, дакументы і кнігі, якія былі створаны ў яго канцылярыі знаходзіліся ў кепскім стане, адсутнічаў кантроль цэнтральных улад за іх захаваннем. Многія актавыя кнігі былі расшыты, частка дакументаў страчана ў выніку трымання іх у неадпаведных умовах. Дзеючыя архівісты, тлумачачы такі стан архіваў, спасылаліся на сваіх папярэднікаў, перакладаючы віну за недахопы на іх або на наступствы ваенных дзеянняў ці пажараў. Такі стан архіўнай справы і непарадкі ў захаванні дакументаў спрошчалі фальсіфікацыю і падлог дакументаў аб шляхецкім паходжанні [1, с. 211]. Што датычыцца Мінска, шмат дакументаў і магістрацкіх кніг было згублена ў час вайны 1654–1667 гг. [2, с. 140]. Акрамя гэтага, у 1762 г. частка архіва Мінскага магістрата, які знаходзіўся ў камяніцы бурмістра Яна Давіда Шэйбы, страчана ў пажары. У час пажару 30 мая 1835 г у бернардзінскім манастыры кнігі Мінскага магістрата былі выкінутыя з келлі, дзе на той час захоўваліся. Яны доўга заставаліся раскіданымі на зямлі і ў выніку былі часткова знішчаны [3, арк. 405]. Не менш важнай прычынай малой колькасці захаваўшыхся мінскіх магістрацкіх кніг, асабліва за ранні перыяд, з'яўляецца пашкоджанне кніг падчас наладжанага тут працэсу вырабу падробных дакументаў у першай палове XIX ст. У 1851 г. была створана следчая камісія, якая распачала крымінальную справу "Аб беспарадках і злоўжываннях Мінскага гарадавога магістрата" [3, арк. 1]. Аналіз яе матэрыялаў дазваляе даць адказ на некалькі важных пытанняў: колькасны стан комплексу актавых кніг Мінскага магістрата, цэласнасць архіва і ўмовы яго захавання ў сярэдзіне XIX ст.

Падставай для расследавання фактаў злоўжывання службовымі паўнамоцтвамі ў архіве Мінскага магістрата стаў данос калежскага рэгістратара Станіслава Аляхновіча. Ён абвінаваціў калежскага асэсара Ігната Немчыновіча фальсіфікатарскай дзейнасці [3, арк. 1–3]. Паводле слоў абвінаваўцы, Немчыновіч меў фальшывыя пячаткі, завяраў імі фальшывыя дакументы і падшываў у магістрацкія кнігі Мінска, да якіх меў службовы доступ [3, арк. 41]. У выніку вобыска ў доме Немчыновічаў следчымі знойдзены 13 старажытных дакументаў, сярод якіх быў рэестр за 1654–1695 гг. [3, арк. 36]. Было ўстаноўлена, што дакументы, якія выдаваў на пасадзе калежскага асэсара І. Немчыновіч, галоўным чынам ішлі ў Дваранскі дэпутатскі сход для пацвярджэння дваранства. Для праверкі выданых копій па загаду мінскага грамадзянскага губернатара была створана спецыяльная камісія ў складзе старшыні палаты Крымінальнага суда А. Маліноўскага і казённых спраў страпчага Ф. Рамішэўскага для правядзення рэвізіі архіва магістрата [3, арк. 139]. Пазней у яе склад былі прызначаны яшчэ перакладчык і два пісары. Чальцам камісіі было даручана праверыць усе магістрацкія кнігі на наяўнасць фальшывых дакументаў, а таксама знайсці, хто выдаваў, каму і для чаго з іх копіі.

Пры першапачатковым аглядзе камісія знайшла архіў Мінскага магістрата ў занядбанні [3, арк. 11–12]. Так, пячаткі архіва аказаліся цэлымі, але дзверы былі не зачынены. Ніхто з апытаных службоўцаў і сакратара так і не змог адказаць, дзе захоўваюцца актавыя кнігі [3, арк. 24]. Пасля таго, як кнігі былі знойдзены, аказалася, што яны бессістэмна раскіданы на падлозе ў вільготным куце разам з іншымі справамі і паперамі. Шмат спарахнелых старажытных дакументаў за канец XVI – пачатак XVII стст. былі вывалены ў кучу на гнілой рагожы [3, арк. 540]. У выніку чальцы камісіі адабралі тыя кнігі і дакументы, якія захаваліся ці захаваліся хаця б часткова (паводле справаздачы палова з іх ад дотыку распалася на часткі). Усе яны былі складзены ў мех і два куфры, пасля чаго планавалася іх перамяшчэнне і правядзенне праверкі на наяўнасць фальшывых дакументаў.

На пачатку перад камісіяй было пастаўлена пытанне, дзе наладзіць сваю працу. Бліжэйшым быў непасрэдна архіўны пакой магістрата, што не задавальняла чальцоў камісіі па некалькіх прычынах. Па-першае, ён прадстаўляў сабой цеснае памяшканне, і вылучыць там месца для камісіі не было нават магчымасці. Па-другое, заняць пакой магістрата камісія не магла, бо тады б яго дзейнасць прыпынілася на некалькі месяцаў, што таксама было непрымальна [3, арк. 251]. Яшчэ адной прычынай, па якой камісія не пажадала пакінуць кнігі ў архіве пад наглядам яго службоўцаў было падазрэнне, што яны могуць знішчыць сляды сваіх злачынстваў. У выніку 9 лістапада 1851 г. архіў Мінскага гарадавога магістрата і архіў Сіроцкага суда былі перавезены [3, арк. 86 адв.]. З ветхага і вільготнага двухпавярховага дома купца 3 гільдзіі Абрама Голдзіна на вуглу вуліц Францішканскай і Захар'еўскай кнігі былі дастаўлены ў трохпавярховы каменны дом дваранiна Роберта Ланеўскага на плошчы Высокага рынка [4, арк. 2 адв.]. Кнігі звалілі ў двух пакоях у кучы, замкнулі і апячаталі, а ключы ад дзвярэй пакінулі бурмістру Марку Шчатніковічу [3, арк. 246].

Толькі праз месяц была распачата праца камісіі, якая 12 снежня 1851 г. узяла на праверку з архіва Мінскага магістрата 161 кнігу. Пры пераглядзе сярод іх былі вылучаны 13 кніг (не актавыя), якія былі вернутыя ў магістрат. У 115 актавых кнігах чальцы камісіі не заўважылі ніякіх падробак, а вось у астатніх 33 знойдзены сумнеўныя дакументы (гл. табліцу ў дадатку). Да кніг быў складзены рэестр з інфармацыяй аб колькасці аркушаў і дакументаў у кожнай, прастаўлена новая нумарацыя дакументаў чорнымі чарніламі, усе без выключэння кнігі былі зноў змацаваныя, пустыя старонкі – перакрэсленыя. Што датычыцца пераплёту, то ў кнігах, дзе ён зусім сапсаваўся, быў зроблены новы ці адрамантаваны (калі была такая магчымасць) стары [3, арк. 178 адв.].

Адначасова з праверкай актавых кніг праходзіла следства па пытанні злоўжывання службовымі паўнамоцтвамі былых ураднікаў і архівістаў Мінскага магістрата. Асаблівая ўвага надавалася зыходзячым дакументам з магістрата за 1835–1852 гг., каб даведацца, каму і па якой прычыне выдаваліся падложныя дакументы. Для гэтага быў складзены спіс службовых асоб за гэты перыяд, праводзіліся іх допыты і вобыскі [3, арк. 415–416 адв.]. У выніку было ўстаноўлена, што падложныя дакументы ў Мінскім магістраце складаліся для доказу дваранства ці для пошуку свабоды ад прыгоннага права, а таксама для доказу права на валоданне нерухомай маёмасцю. Самая вялікая колькасць дакументаў, паводле заключэння следчых, была створана для доказу дваранства. Паводле зверкі журналаў магістрата, большасць сумнеўных запісаў былі прадстаўлены ў Мінскі дваранскі дэпутатскі збор пераважна ў перыяд 1840–1843 гг. [3, арк. 545] Было высветлена, што фальшывыя дакументы выдаваліся не толькі дваранам Мінскай, але і іншых губерній. Паведамлялася, што ў большай частцы кніг, дзе былі выяўлены падробкі, пашкоджана пячатка, шмат дакументаў вырваны, а на іх месца ўстаўлены ці напісаны на белавых старонках новыя, у некаторых месцах подпісы выпраўленыя [3, арк. 252 адв.]. У суме сумнеўных дакументаў у мінскіх магістрацкіх актавых кнігах камісія налічыла 1716 [3, арк. 543 адв.].

Цікавым з'яўляецца той факт, што былыя службоўцы магістрата (большасць з якіх ледзь змагла напісаць сваё прозвішча) сцвярджалі, што падпісвалі падложныя дакументы нават не ведаючы іх зместу на аснове дакладаў і даведак сакратароў. Тым не менш, у заключэнні камісіі звернута ўвага на тое, што некаторыя з іх усё ж удзельнічалі ў складанні падробак. З-за таго, што фальшывыя дакументы былі напісаныя рознымі почыркамі і часта асобамі, якія не з'яўляліся службоўцамі магістрата, камісія таксама прыйшла да высновы, што існавала асобная група, якая займалася складаннем падробных дакументаў [3, арк. 549 адв.].

Дзейнасць камісій па выяўленню падложных запісаў атрымала негатыўную ацэнку сучаснікаў і гісторыкаў з-за вялікай шкоды, нанесенай у час іх працы з дакументамі. Вельмі пацярпелі актавыя кнігі земскіх, гродскіх судоў, магістратаў канца XVIII ст., дзе фальсіфікаваныя дакументы сустракаюцца ў вялізнай колькасці: нумарацыя і перакрэсленне старонак былі зроблены неахайна і няўважліва, на некаторых перакрэсленых пазней аркушах фальсіфікатары рабілі дапіскі, шнураванне кніг было зроблена вельмі тонкім ваўняным шнурком, які хутка пераціраўся. Некаторыя кнігі былі прашнураваны далёка ад пераплёту і моцна зацягнуты вузлом так, што іх немагчыма было разгарнуць. Акрамя таго, не ўсе чальцы камісій рэальна ўдзельнічалі ў рэвізіі актавых кніг [1, с. 250].

Аднак на прыкладзе камісіі ў Мінску ў 1851 г. можна адначыць, што яе стварэнне выратавала архіў Мінскага магістрата ад канчатковага знішчэння. Пры параўнанні інфармацыі рэестра кніг чальцоў камісіі 1851 г. з вопісам захаваўшыхся на сённяшні дзень кніг гарадскога самакіравання Мінска можна вызначыць, што ўжо ў другой палове XIX ст. дзве самыя раннія кнігі з комплексу адносіліся да другой паловы XVII ст. Комплекс кніг за XVIII–XIX стст. быў перавезены ў больш спрыяльныя ўмовы з вільготнага і ветхага памяшкання, дзякуючы чаму кнігі захаваліся і да гэтага часу знаходзяцца ў фондах НГАБ.

1. Макарэвіч, В. С. Разбор шляхты ў беларускіх губернiях Расійскай імперыі (канец XVIII – XIX ст.) / В. С. Макарэвіч. – Мінск : БДУ, 2018. – 312 с.
2. Палтаржыцкая, Н. М. Да пытання аб лёсе актавых кніг менскага магістрата XVII ст. / Н. М. Палтаржыцкая // Архіварыус : зб. навук. паведамл. і арт. / Дэпартамент па арх. і справаводству М-ва юстыцыі Рэсп. Беларусь, Нац. гіст. арх. Беларусі. – Мінск, 2011. – Вып. 9. – С. 136–141.
3. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей – НГАБ). – Ф. 145. Воп. 2. Спр. 350.
4. НГАБ. – Ф. 24. Воп. 1. Спр. 953.

Рэестр кніг Мінскага магістрата, разгледжаных камісіяй у 1851 г.

	Назва кнігі	Колькасць аркушаў	Колькасць дакуменў	Колькасць сумнеўных дакументаў
1	Актавая кніга за 1663–1680	1244	536	2
2	Актавая кніга за 1720–1733	375	145	43
3	Актавая кніга за 1733–1740	574	272	21
4	Актавая кніга за 1740–1743	710	289	-
5	Актавая кніга за 1739–1747	819	301	-

6	Актавая кніга за 1747–1748	552	233	24
7	Актавая кніга за 1749–1751	781	280	-
8	Актавая кніга за 1752–1754	675	297	63
9	Актавая кніга за 1755–1757	663	301	78
10	Актавая кніга за 1758–1759	553	222	17
11	Актавая кніга за 1760–1761	605	310	73
12	Актавая кніга за 1762–1764	736	388	64
13	*Адаслана ў магістрат*			
14	Актавая кніга за 1772–1778	425	199	60
15	Актавая кніга за 1778–1783	766	358	163
16	Актавая кніга за 1784–1788	506	390	237
17	Дзве кнігі (назвы не ўказаны)	1) 447 2) 728	142; 543	12; 242
18	Актавая кніга за 1797–1817	265	288	200
19	*Адаслана ў магістрат*	397	368	-
20	Актавая кніга за 1804–1809	387	250	54
21	Актавая кніга за студзень 1810 – 19 чэрвеня 1812	353	198	22
22	Явачная кніга 1810–1817	261	167	24
23	Кніга рашэнняў № 25 1797 – 12 ліпеня 1809	307	290	-
24	Актавая кніга за № 26 1804–1806	354	343	18
25	Актавая кніга за № 27 1807–1808	605	587	2
26	Актавая кніга за № 28 1810–1812	726	703	-
27	Актавая кніга за № 29 1813–1816	598	575	-
28	Актавая кніга за № 36 (паточная) 1787–1794	467	447	-
29	Пратакол прызнанняў 1674–1680, *адасланы ў магістрат*			
30	Кніга верыцельных пісем 1796	63	182	-
31	Тое ж 1797	79	183	-
32	Тое ж 1798	38	104	-
33	Кніга кантрактаў 1796–1797	18	23	-
34	Явачная кніга 1800	54	116	-
35	Тое ж 1803	51	119	-
36	Тое ж 1805	39	85	1
37	Тое ж 1806	47	94	-
38	Тое ж 1810–1812	88	136	-
39	Тое ж 22 красавіка 1813 – 16 жніўня 1814	231	102	-
40	Пратаколы розных тлумачэнняў 1815, *адасланыя ў магістрат*			
41	Явачная кніга 18 жніўня 1816 – 18 верасня 1817	76	112	-
42	Пратакол [...] 1817	43	168	-
43	Кніга паточная 1817–1818	296	282	-
44	(назва не ўказана)	239	152	-
45	Явачная кніга 1819	176	165	5
46	Кніга паточная 1819	166	131	14
47	Явачная кніга 1817–1818	124	174	27
48	Кніга “спраў вячыстых” 1819	84	146	9
40	Тое ж 1820	162	159	-
50	Кніга явачная 1820	100	139	-
51	Крапасная кніга 10 чэрвеня 1821 – 21 чэрвеня 1822	182	184	-
52	Кніга явачная 22 снежня 1820 – 14 чэрвеня 1822	142	215	-
53	Крапасная кніга 28 ліпеня 1822 – 7 лістапада 1823	186	182	-
54	Тое ж 6 лістапада 1824 – 25 лістапада 1825	146	158	-
55	Кніга явачная 13 лістапада 1823 – 6 чэрвеня 1826	92	159	-
56	Тое ж 15 ліпеня 1822 – 10 лістапада 1823	100	163	-
57	Крапасная кніга 25 лістапада 1825 – 3 студзеня 1827	183	229	1
58	Пратакол прызнанняў 1820-1825	64	297	-
59	Кніга явачная 1826	113	173	-
60	Кніга прызнанняў 25 лістапада 1825 – 6 кастрычніка 1827	50	231	-
61	Явачная кніга па 1827	82	87	1
62	Крапасная кніга 1827	136	148	-
63	Тое ж 1828	69	85	-
64	(назва не ўказана)	58	68	-
65	Кніга явачная 1828	127	76	-
66	Кніга прызнанняў 1 верасня 1828 – 19 красавіка 1829	63	67	-

67	Кніга manif. Па 1828	46	70	-
68	Явачная кніга 1829	188	165	-
69	Кніга прызнанняў 1829	142	131	35
70	Крапасная кніга 1 верасня – 30 снежня 1830	88	53	-
71	Крапасная кніга за майскую трэць	85	98	-
72	Тое ж за студзенскую трэць 1830	94	98	-
73	Крапасная кніга 1830	94	163	-
74	Тое ж 1831	89	111	-
75	Тое ж 11 чэрвеня -30 снежня	94	140	-
76	Явачная кніга 1831	135	136	-
77	Крапасная кніга 13 ліпеня –14 лістапада 1832	92	120	-
78	Крапасная кніга 11 лістапада 183 2 – 9 мая 1833	102	140	-
79	Явачная кніга 9 студзеня – 28 кастрычніка 1832	114	128	-
80	Тое ж 28 кастрычніка 1832 – 10 кастрычніка 1833	168	201	-
81	Крапасная кніга 8 мая 1833 – 17 студзеня 1834	138	189	-
82	Явачная кніга 10 лістапада 1833 – 31 снежня 1834	225	207	-
83	Крапасная кніга 1834	91	87	-
84	Явачная кніга па 1834	79	91	-
85	Тое ж 1834	77	198	4
86	Крапасная кніга 2 студзеня – 12 снежня 1835	59	57	-
87	Явачная кніга 3 студзеня – 2 ліпеня 1835	135	169	-
88	Явачная кніга 28 ліпеня – 29 кастрычніка 1835	112	151	-
89	Тое ж 11 студзеня – 25 ліпеня 1835	22	62	-
90	Тое ж 30 кастрычніка – 23 снежня 1835	41	69	10
91	Тое ж за студзеньскую трэць 1836	38	28	-
92	Крапасная кніга за майскую трэць	43	33	-
93	Тое ж за вераснёвую трэць	40	29	-
94	Явачная кніга 1836	187	325	-
95	Тое ж 23 верасня 1836 – 17 мая 1837	144	240	-
96	Пратаколы прызнанняў 1836	20	92	-
97	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1837	16	11	-
98	Тое ж за майскую трэць	30	27	-
99	Тое ж за вераснёўскую трэць	31	28	-
100	Явачная кніга 19 мая 1837 – 27 красавіка 1838	189	314	-
101	Пратакол прызнанняў 1837	18	70	-
102	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1838	26	17	-
103	Тое ж за майскую трэць 1838	-	-	-
104	Тое ж за вераснёўскую трэць 1838	30	21	-
105	Явачная кніга 28 красавіка – 15 снежня 1838	146	326	1
106	Пратаколы прызнанняў 1838	24	145	-
107	(назва не ўказана)	17	53	-
108	Пераклады 1838	4	3	-
109	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1839	26	28	-
110	Тое ж за майскую трэць	33	27	1
111	Тое ж за вераснёўскую трэць	37	32	-
112	Явачная кніга 3 студзеня – 1 снежня 1839	192	370	-
113	Пратакол прызнанняў 1839	23	89	-
114	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1840	32	25	-
115	Крапасная кніга за майскую трэць	48	41	-
116	Тое ж за вераснёўскую трэць	46	39	-
117	Явачная кніга 4 снежня 1839 – 27 жніўня 1840	194	299	-
118	Тое ж 3 верасня – 31 снежня 1840	128	205	-
119	Пратакол прызнанняў 1840	20	84	-
120	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1841	67	48	-
121	Тое ж за майскую трэць	27	20	-
122	Тое ж за вераснёўскую трэць	31	25	-
123	Явачная кніга 2 студзеня – 4 чэрвеня 1841	165	195	-
124	Тое ж 4 чэрвеня – 30 снежня 1841	225	337	2
125	Крапасная кніга за студзеньскую трэць 1842	26	20	-
126	Тое ж за майскую трэць	27	15	-
127	Тое ж за вераснёўскую трэць	8	6	-
128	Явачная кніга 3 студзеня – 22 чэрвеня 1842	192	270	-
129	Тое ж 22 ліпеня – 20 кастрычніка 1842	118	183	-

130	Тое ж 21 кастрычніка – 31 снежня 1842	102	130	-
131	Крапасная кніга за студзеньскую і майскую трэць 1843	22	14	-
132	Тое ж 1 верасня – 31 снежня 1843	9	20	-
133	Явачная кніга 4 студзеня – 30 ліпеня 1843	118	121	-
134	Тое ж 29 ліпеня 1844	61	85	-
135	Тое ж 1843	26	61	-
136	Крапасная кніга 25 студзеня – 28 лютага 1844	31	20	-
137	Явачная кніга 7 студзеня – 20 кастрычніка 1844	40	36	-
138	Тое ж 27 красавіка – 19 лістапада 1844 г.	102	111	-
139	Тое ж 9 студзеня – 13 ліпеня 1845	100	71	-
140	Тое ж 15 ліпеня – 16 лістапада	140	81	-
141	Тое ж 19 лістапада – 31 снежня 1845	48	30	-
142	Тое ж 25 мая – 6 лістапада 1846	97	138	-
143	Тое ж 6 лістапада – 31 снежня 1846	58	45	-
144	Тое ж 3 студзеня – 24 мая 1846	108	61	-
145	Тое ж па 31 ліпеня 1847	144	115	-
146	Тое ж 4 жніўня – 3 студзеня 1848	116	235	-
147	Тое ж 1848	209	201	-
148	Тое ж 1849	118	117	-
149	Тое ж 1850	32	26	-
150	Абвяшчэнні аб згарэўшых дакументах 1763	6	1	-
151	Пратакол унясенняў	92		-
	У суме Заўвагі: у актавай кнізе з 1810 – па 19 ліпеня 1812 […] 22 дакументаў трэба думаць 16-ць. У выніку за вылікам 6-ці дакументаў, […] сумнеўных дакументаў тысяча семсот шаснаццаць.	26632	23378	1530

Кароль М.М.

БАРАЦЬБА З ЭПІДЭМІЯМІ НА ТЭРЫТОРЫІ ВІЦЕБСКАЙ ГУБЕРНІ Ў XIX СТ.: ПА МАТЭРЫЯЛАХ НАЦЫЯНАЛЬНАГА ГІСТАРЫЧНАГА АРХІВА БЕЛАРУСІ[1]

Халера закранула ўсю тэрыторыю Беларусі і хвалямі праходзіла па беларускіх губернях на працягу ўсяго XIX ст. Найбольш яна лютавала ў 1830, 1848, 1853, 1856, 1860–1870-я, 1893, 1910 гг. Халера належыць да вострых інфекцыйных захворванняў, пры адсутнасці лячэння яна можа скончыцца смяротным вынікам за некалькі гадзін. Але першапачаткова крыніцы яе ўзнікнення і шляхі распаўсюджвання вызначаліся няправільна. Існавала памылковае ўяўленне аб тым, што прычынай хваробы з'яўлялася не бактэрыя віда «Vibrio cholerae», а так званыя «міязмы» – пахі шкоднага паветра балотаў або адкідаў жыццядзейнасці чалавека. Узровень прафілактычных мер адпавядаў тагачасным уяўленням і ўзроўню медыцыны[2].

Мясцовамі органамі ўлады ажыццяўляліся мерапрыемствы па прадухіленні распаўсюджання халеры. Рабілася захады, каб зменшыць магчымасць кантактаў з заражанымі асобамі: закрыццё школ і адпраўка вучняў на канікулы, адмена масавых мерапрыемстваў, абавязковай з'яўлялася ізаляцыя хворых і памерлых, ствараліся заставы для спынення і праверкі суднаў, якія накіроўваліся з небяспечных у эпідэмічным плане месцаў. У мястэчку Ула Віцебскай губерні ў 1831 г. падчас эпідэміі халеры была арганізавана абсервацыйная застава [2, арк. 2]·

У канцы XIX ст. пасля адкрыцця французскага хіміка Луі Пастэра, які даказаў сувязь паміж хваробай і мікробамі, стала зразумелым, што халеру выклікае брудная вада. Пачалі друкавацца і распаўсюджвацца сярод насельніцтва новыя правілы, якія акрэслівалі тое, як засцерагчыся ад хваробы.

Для барацьбы з халерай і іншымі захворваннямі ў 1852 г. былі ўтвораны губернскія камітэты грамадскага (народнага) здароўя. У склад камітэтаў уваходзілі губернскі і павятовы маршалкі дваранства, кіраўнік Палаты дзяржаўных маёмасцей, інспектар губернскай урачэбнай управы, старшы ветэрынарны ўрач, паліцмайстар (або гараднічы), гарадскі галава, прадстаўнік духавенства. Яны функцыянавалі да 1865 г., затым, з улікам паляпшэння эпідэмічнай сітуацыі, іх функцыі былі перададзены урачэбным аддзелам губернскіх праўленняў.

Прасочым супрацьэпідэмічныя, санітарныя і гігіенічныя мерапрыемствы, якія прымаліся ў гэты час на прыкладзе з халерай у павятовым горадзе Лепель і мястэчку Бешанковічы Віцебскай гу-

[1] Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы БРФФД, Грант Г21М-011.